

حقوق و احکام خانواده

ویژه زوجین

وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

معاونت بهداشت

دفتر سلامت جمعیت، خانواده و مدارس / اداره باروری سالم و جمعیت

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حقوق و احكام خانواده

حقوق واحكام خانواده

تهيه و تنظيم: دكتر فاطمه بداغي، دكتر علي اصغر رفاهي

حجت الاسلام مهدي متقي فر، دكتر مريم احمديه

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۸

تيراز: ۶۰۰۰ نسخه

كلييه حقوق مادي و معنوي اين كتاب متعلق به وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشكي مي باشد. هرگونه انتشار مطالب اين كتاب منوط به كسب مجوز كتبي از دفتر سلامت جمعيت، خانواده و مدارس وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشكي مي باشد. اين كتابچه صرفاً جهت بهره برداري شما و همسران مي باشد. لطفاً از دسترس قرارگرفتن اين محتوي براي ساير افراد خودداري فرماييد.

فهرست

بخش اول: حقوق زوجین

مقدمه	۵
۱. ثبت ازدواج	۵
۲. آثار ازدواج	۷
۳. حقوق و تکالیف مشترک زوجین	۸
۳-۱. حسن معاشرت	۸
۳-۲. اسکان مشترک	۹
۳-۳. تحکیم خانواده و مشارکت در امور آن	۱۰
۳-۴. وفاداری بین زن و شوهر	۱۱
۳-۵. تربیت اولاد و حضانت اطفال	۱۲
۴. حقوق اختصاصی مرد	۱۳
۴-۱. مدیریت خانواده	۱۳
۴-۲. تمکین زوجه	۱۴
۴-۳. ولایت بر فرزندان	۱۶
۵. حقوق اختصاصی زن	۱۷
۵-۱. دادن مهریه به زن	۱۷
۵-۲. حق نفقه	۱۹
الف) نفقه زوجه	۱۹
ب) نفقه اقارب	۲۰
۵-۳. حق مالکیت بر اموال و دارایی	۲۱

بخش دوم: احکام خانواده

۱. روابط زناشویی	۲۵
۲. احکام جنابت	۲۵
۱-۲. غسل جنابت	۲۶
۲-۲. محرمات جُنُب	۲۶
۳. هم‌بستری‌های غیرمجاز	۲۶

- ۳-۱. در حال حیض ۲۷
- ۳-۲. در حال روزه واجب ۲۷
- ۴. رابطه محرم و نامحرم ۲۷
- ۴-۱. محارم نسبی ۲۸
- ۴-۲. محارم سببی ۲۸
- ۴-۳. محارم رضاعی ۲۹
- ۴-۴. احکام روابط با نامحرم ۲۹
- صحبت با نامحرم ۲۹
- نگاه به نامحرم ۲۹
- زینت و آرایش ۳۰
- ۵. خمس ۳۱
- ۶. احکام پیشگیری از بارداری ۳۱
- ۷. احکام سقط جنین ۳۱

بخش اول: حقوق زوجین

مقدمه

ازدواج، عقد یا توافقی بین زن و مرد برای زندگی مشترک و تشکیل خانواده است که بر اساس مودت، رحمت (مهربانی و ابراز عشق)، گذشت، صبر، مدارا و احسان نیکو و متقابل شکل می‌گیرد. ازدواج قرارداد غیرمالی است هرچند دارای آثار مالی است. علت عمده در ازدواج شخصیت طرفین است بنابراین ملاک‌های همسرگزینی مبتنی بر انتخاب صفات اخلاقی و شخصیتی ماندگار در آنان است. در این نوشتار ابتدا با ثبت ازدواج و مندرجات سند نکاح آشنا شده، سپس به اختصار، حقوق و تکالیف مشترک زوجین، تکالیف زن در برابر شوهر (حقوق اختصاصی شوهر) و شوهر در برابر زن (حقوق اختصاصی زن) پرداخته می‌شود.

۱. ثبت ازدواج

آسان‌ترین راه برای اثبات وجود رابطه زوجیت، ثبت ازدواج در دفتر رسمی است. به هیچ دعوای خانوادگی رسیدگی نمی‌شود مگر اینکه سند ازدواج ضمیمه دادخواست باشد.^۱

۱. درعین حال انکار رابطه زوجیت جرم می‌باشد و مجازات حبس و جزای نقدی دارد. (ماده ۵۲ قانون حمایت خانواده ۱۳۹۱)

برای شوهر یا عاقدی که بدون ثبت نکاح اقدام به ازدواج نماید، مجازات وجود دارد.^۱

آنچه در یک سند ازدواج نوشته می‌شود به شرح زیر است:

۱. مشخصات فردی عروس و داماد؛

۲. گواهی‌نامه صحت و تندرستی برای ثبت نکاح؛

۳. مهریه؛ مهریه باید معلوم و معین بوده و دارای ابهام نباشد؛

یعنی تعداد، مقدار و وصف آن معلوم باشد؛ درباره مهریه در

حقوق اختصاصی زنان توضیح بیشتری داده می‌شود؛

۴. شروط ضمن عقد ازدواج

قوانین، حقوق و تکالیف زوجین در عقد نکاح را تعیین کرده است،

ولی در عین حال، قانون در برخی از موارد توافق‌های خصوصی

زوجین را نیز پذیرفته است.

در حال حاضر سند های ازدواج دارای شروط درج شده سه بندی

است: بند اول، ناظر به نصف شدن دارایی به دست آمده پس از

ازدواج زوج با همسرش است به شرط این‌که:

۱) طلاق به درخواست زن نباشد؛

۲) ناشی از تخلف زن از وظایف زناشویی نباشد.

بند دوم، وکالت زن از شوهر در طلاق، در صورت وجود یک یا

چند مورد از موارد دوازده‌گانه است که اگر زوجین ذیل هریک را امضاء کنند، در روابط بین آن‌ها قابل استناد و لازم‌الاجرا است. مواردی از جمله ندادن نفقه زن به مدت شش ماه، بدرفتاری غیرقابل تحمل، امراض سخت که زندگی زناشویی را به خطر اندازد، محکومیت شوهر به حبس ۵ سال و بیشتر، اعتیاد مضر به خانواده و ... بند دیگر عقدنامه‌ها مربوط به نحوه پرداخت مهریه است که به بخش مهریه واگذار می‌شود.

در عقدنامه قسمت دیگری وجود دارد که زوجین می‌توانند شرایط دیگری را به اراده خود انتخاب و پس از توافق در مورد آن، مورد یا موارد به عقدنامه ملحق کنند. اموری را می‌توان با عنوان شرط در سند ازدواج آورد که از یک سو با طبیعت ازدواج مخالف نباشد و از سوی دیگر از دیدگاه فقهی و قانونی منعی نداشته باشد.

پنجم: امضای سند: برای اینکه سند ازدواج، رسمی محسوب شود، علاوه بر شرایط فوق، امضای زن و شوهر، مجری صیغه ازدواج و دو شاهد یا بیشتر، در سند ازدواج لازم است.

۲. آثار ازدواج

هرگاه ازدواج به طور صحیح و با همه شرایط لازم منعقد شود، آثاری بر آن مترتب می‌شود که مهم‌ترین آن‌ها در زمینه حقوق و تکالیف ناشی از زوجیت است.

۳. حقوق و تکالیف مشترک زوجین

در حقوق و تکالیف مشترک زوجین هر دو از این حق برخوردارند که طرف مقابل تکلیفش را انجام دهد، هم چنین هر یک از زوجین وظیفه دارد، تمام تلاش خود را برای انجام این مسؤولیت به کار ببرد.

۳-۱. حسن معاشرت

زن و شوهر مکلف به حسن معاشرت با یکدیگرند^۱. از مصادیق حسن معاشرت رفتار توأم با خوش رویی، صبر و تحمل تفاوت‌ها، سختی‌های زندگی مشترک و تقسیم خوشی‌ها و مشارکت در لذت‌ها است. جنجال، فریاد، بی ادبی، لجاجت، فحاشی، افترا، توهین و کتک زدن از مصادیق سوء معاشرت است که علاوه بر این که برخی موارد در صورت اثبات موجب تعزیر است موجب سلب آرامش از خانواده و از بین رفتن مهر و محبت و ایجاد کدورت می‌شود.

داشتن روابط جنسی به طور متعارف نیز جزئی از خوش رفتاری محسوب می‌گردد. بی‌اعتنائی یکی از آن دو به خواست طرف دیگر در این زمینه، هرگاه مستند به دلیل موجهی نباشد، برخلاف حسن معاشرت شمرده می‌شود.

ترک حسن معاشرت از سوی زن، اگر به صورت عدم تمکین جنسی باشد موجب «نشوز» وی شده و او مستحق نفقه نخواهد بود^۱ و شوهر اگر دارای سوء معاشرت باشد به نحوی که ادامه زندگی خانوادگی غیرقابل تحمل گردد، زن حق طلاق خواهد داشت.^۲

۲-۳. اسکان مشترک

زن و شوهر با یکدیگر زندگی کرده و در محل مشترکی به سربرند؛ شوهر مکلف است برای زندگی مشترک مکانی را فراهم آورد. معمولاً محل سکونت توسط شوهر تعیین می‌شود و زن در آن سکونت می‌کند مگر این که اختیار تعیین منزل به زن داده شده باشد.^۳ در این صورت منزل مشترک به توافق طرفین معلوم می‌شود. اگر محل سکونتی که شوهر فراهم کرده موجب ضرری یا خوف جانی یا مالی یا آبرو باشد دادگاه محل سکونت زن را تعیین می‌کند.^۴ شوهر مکلف است زنش را در خانه بپذیرد و زن نیز مکلف است که در خانه شوهر زندگی کند. قرآن کریم تصریح می‌کند: «... و زنانتان را از خانه‌هایشان بیرون نکنید و زنان خانه‌شان را

۱. قانون مدنی ۱۱۱۰

۲. قانون مدنی ۱۱۳۰

۳. ماده ۱۱۱۴ قانون مدنی

۴. ماده ۱۱۱۶ قانون مدنی

ترک نکنند...»^۱

از نظر قوانین، ترک زندگی خانوادگی توسط یکی از دو طرف نیز با ضمانت اجرای مناسب مواجه است. در صورتی که زن خانه مشترک را بدون دلیل موجه ترک نماید، «ناشزه» محسوب می‌شود و مستحق نفقه نیست. در مورد مرد نیز اگر الزام وی به بازگشت به زندگی مشترک توسط دادگاه موفق نباشد و این مدت به شش ماه متوالی یا نه ماه متناوب در یک سال، بدون عذر موجه، برسد موجب درخواست طلاق توسط زوجه خواهد بود و دادگاه این درخواست را خواهد پذیرفت.

۳-۳. تحکیم خانواده و مشارکت در امور آن

شکایت کردن زن و شوهر از یکدیگر و شکایت بردن نزد دیگران، از اموری است که موجب ضعف بنیان خانواده می‌شود و زن یا مرد نباید به اندک اختلافی در نزد غیر یا دادگاه شکایت ببرند. مسئولیت پذیری زن و شوهر نسبت به تکالیف قانونی منجر به تحکیم خانواده و بی‌قیدی به وظایف خود در برابر همسر و فرزند سبب تزلزل خانواده است. مداخله غیرمسئولانه اطرافیان و تحریک زوجین علیه یکدیگر مصداق اقدامات تضعیف خانواده است.

کمک زن و شوهر به یکدیگر در انجام امور خانه و نگهداری فرزندان نیز از مصادیق حسن معاشرت است. همکاری پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و حضرت علی علیه السلام در انجام امور خانه داری در تاریخ اسلام ثبت شده است. مشارکت زنان در کاهش هزینه‌های خانوار و پرهیز از اسراف و یا سامان دادن امور خانه برای این که شوهر بتواند به آسودگی به اشتغال خارج از خانه بپردازد یا مشارکت آنان در تأمین معیشت خانواده از محل درآمدهای شخصی‌شان نیز نمونه روشن از تحکیم خانواده است.

۳-۴. وفاداری بین زن و شوهر

وفاداری همسران به یکدیگر نیز از مهم‌ترین عوامل تحکیم خانواده است. آنچه زمینه وفاداری بین همسران را تقویت می‌کند عفاف است که به زن و مرد در آداب دینی توصیه شده است. بی بندوباری، بی‌حجابی و آزادی جنسی مانع وفاداری است. خیانت زن و مرد به یکدیگر یا روابط جنسی خارج از رابطه نکاح از نظر قوانین جمهوری اسلامی ایران جرم بوده و مستوجب مجازات و ناپودی خانواده است. غیرت مرد در حفظ عفاف خانواده مفید است به شرط این که مانع ارتکاب فعل حرام مانند خلوت با نامحرم باشد ولی چنان که حضرت علی علیه السلام به امام حسن علیه السلام مرقوم فرمودند:

«غیرت بیجا زنان سالم را به بیماری سوق می دهد.»^۱

تکلیف به وفاداری بدیهی‌ترین اثر ازدواج است و الزام زوجین به آن هم وظیفه فردی و هم خانوادگی است درعین حال زن و شوهر در خطاهای گذشته و یا گناهایی که از آن توبه کرده‌اند و سعی بر جبران مافات دارند نباید تجسس نمایند و یا یکدیگر را بازخواست کنند. انسان‌ها به سبب انسان بودن از خطا و اشتباه مصون نیستند. بخشیدن و بخشیده شدن وسیله‌ای برای تداوم زندگی مشترک است. این امر در خانواده‌هایی که فرزند دارند، ضرورت بیشتری دارد.

۳-۵. تربیت اولاد و حضانت اطفال

از جمله مسؤولیت‌های مهم زن و شوهر مراقبت از سلامت جسمانی فرزندان، رسیدگی عاطفی به آن‌ها و برآوردن نیازهای روانی آنان است. علاوه بر آن، مسؤولیت پرورش فکری و تربیت اخلاقی و دینی فرزندان نیز بر عهده پدر و مادر است.

حضانت و نگهداری فرزندان نیز از حقوق و وظایف مشترک زوجین است.^۲ حضانت اطفال برای حمایت از آنان است و لذا هیچ‌یک از والدین حق ندارد از نگهداری طفل امتناع نماید.^۳

۱. کلینی، اصول الکافی، ج ۵ ص ۵۳۷ و حرعاملی وسائل الشیعه، ج ۲۰ ص ۳۳۷

۲. قانون مدنی ۱۱۶۸

۳. قانون مدنی ۱۱۷۲

هرگاه تربیت اخلاقی یا صحت جسمانی طفل به سبب عدم مواظبت یا ناشایستگی والدین به خطر افتد دادگاه تصمیم لازم را می‌گیرد.^۱ مصادیق عدم صلاحیت و یا ناشایستگی والدین عبارت از اعتیاد یا فساد اخلاقی یا کتک زدن کودک یا واداشتن کودک به کارهای خلاف یا ارتکاب جرم و مانند آن است.

۴. حقوق اختصاصی مرد

۴-۱. مدیریت خانواده

مطابق قانون مدنی مرد سرپرست خانواده محسوب می‌شود و موظف است مخارج همسر و فرزندان را تأمین کند^۲ و از جانب دیگر وظیفه دارد در مورد مسائل مهم زندگی خانوادگی تصمیم‌گیری نماید و در این تصمیم‌گیری نیز می‌بایست مصلحت همسر و فرزندان را در نظر گیرد و از خودکامگی و استبداد در مدیریت خانواده بپرهیزد. یکی از آثار ریاست شوهر بر خانواده آن است که نام خانوادگی شوهر به فرزندان داده می‌شود. نام خانوادگی و تابعیت مشترک پدر و فرزندان نشانه وحدت خانواده و تشکیل یک واحد اجتماعی است.

۱. ماده ۱۱۷۳ همان قانون

۲. قانون مدنی ۱۱۰۷ و ۱۱۹۹ و ۱۲۰۴

۲-۴. تمکین زوجه

از آنجاکه مهم‌ترین هدف ازدواج، ارضای نیازهای جنسی از طریق مشروع است، زن و شوهر در این زمینه حقوق و مسؤولیت‌های اساسی دارند. زوجین با مشاهده نیازهای جنسی همسر خود، حتی اگر در آن مقطع خود تمایل چندانی نداشته باشند، می‌بایست نیاز همسر را برآورده سازند (مگر آنکه مانع عقلی یا شرعی در این زمینه وجود داشته باشد) و این مطابق عهدهی است که با انعقاد قرارداد ازدواج هر دو پذیرفته‌اند. تأکید به حق مرد به تمکین جنسی زن به سبب آن است که اغلب نیاز مردان بیشتر است و چه بسا زنان به دلیل دیگر وظایف خانوادگی یا توان جسمی غفلت ورزند.

در عین حال مرد نیز در برابر زن وظیفه دارد، ترک هم‌بستری نکند. در صورتی که مرد زندگی مشترک را ترک کند، یا سایر حقوق زوجیت (مانند هم‌بستری) را ترک کند و زن دچار سختی شود، حق زن خواهد بود که به دادگاه رجوع کند.

زن علاوه بر اجابت خواسته‌های مشروع شوهر و ایفای وظایف ناشی از زوجیت در مورد برآوردن نیازهای جنسی و اقامت در منزل شوهر [لزوم مسکن‌گزینی زن در منزل شوهر برای برآوردن خواست او (تمکین خاص)]، لازم است که سرپرستی و مدیریت شوهر را

در مسائل خانواده و امور فرزندان بپذیرد. این چیزی است که حقوق دانان از آن به «تمکین عام» تعبیر کرده‌اند. البته اگر شوهر توقعات نامشروع یا نامتعارفی از زن داشته باشد زن مکلف به اطاعت از او نیست.

یکی از آثار تمکین نظارت بر رفت و آمد همسر است؛ بنابراین شوهر می‌تواند با اشتغال زوجه از حرفه یا صنعتی که منافی مصالح خانوادگی یا حیثیات خود یا زن باشد، مخالفت کند مگر زن در زمان عقد شرط اشتغال یا ادامه شغل را کرده یا شوهر با اشتغال او بعد از ازدواج موافقت نموده است.

شغل زن باید با رعایت مصالح خانواده و حیثیت شخصی زوجین باشد. مواردی مانند شغل تمام وقت مادر در صورتی که مستلزم سفرهای مکرر یا ساعات غیرمتعارف در خارج از منزل باشد در حالی که طفل با شیرمادر تغذیه می‌شود یا مضر به سلامت جسمی و خارج از توان زن یا مغایر با کرامت و شخصیت وی باشد، نمونه‌ای از این نوع مشاغل است.

در صورت اختلاف نظر در تشخیص اینکه شغل زن یا شوهر منافی مصالح خانوادگی یا حیثیت همسر هست یا نه؛ با قاضی است که باید در این زمینه به عرف رجوع کند.^۱

۱. ماده ۱۱۱۷ قانون مدنی

به هر حال ناگفته پیداست که شوهر نیز حق سوءاستفاده از موقعیت خود و اختیارات ناشی از آن را ندارد، زیرا هدف از ریاست مرد حفظ نظام خانواده و استحکام آن است. در شروط ضمن عقد نیز آورده شده است که زن نیز می‌تواند از اشتغال مرد با اوصاف بالا در صورتی که موجب اختلال در معیشت خانواده نباشد با رجوع به دادگاه ممانعت کند.

۳-۴. ولایت بر فرزندان

کودکی موجب محجوریت طفل است. محجوریت یعنی ممنوعیت از تصرفات حقوقی و صغیر تا وقتی رشد او ثابت نشود، حق اداره امور مالی خود را ندارد. ولایت بر کودک به اتفاق مذاهب اسلامی بر عهده پدر و جد پدری است. در قانون مدنی ایران نیز طفل صغیر تحت ولایت قهری پدر و جد پدری خود می‌باشد.^۱

در کلیه امور مربوط به اموال و حقوق مالی مولی‌علیه (فرزند)، ولی (پدر یا جد پدری) نماینده قانونی او می‌باشد. دایره اختیارات ولی در یک مورد محدود است و آن مورد این است که تنها تصرفاتی از جانب او نافذ است که بر اساس مصلحت «مولی‌علیه» (کسی که تحت ولایت قرار دارد، مانند صغیر) باشد.

۵. حقوق اختصاصی زن

تکالیف شوهر در برابر زن بیشتر مالی است تکلیف به دادن نفقه، مهریه فراهم کردن اثاث زندگی مشترک و مخارج خانواده است که به آن اشاره می‌شود:

۵-۱. دادن مهریه به زن

مهریه باید:

- جنبه مالی داشته باشد و قابل تملک باشد^۱ بنابراین آنچه ارزش اقتصادی ندارد مهریه نیست مانند بال مگس یا هوا
- مبهم و نامعلوم نباشد و مقدار و وصف آن باید معلوم باشد مانند یک دانگ خانه مسکونی (مال غیرمنقول) به مساحت ۵۰ متر به شماره پلاک ثبتی ۱۱ فرعی از ۱ اصلی یا ۱۴ سکه طلا تمام بهار آزادی معین (مال منقول). در مواردی که مهریه مال غیرمنقول انتخاب شود مهریه باید در دفتر اسناد رسمی ثبت شود.
- نوع و مقدار مهریه باید مورد رضایت هر یک از زن و شوهر باشد.^۲ اگر عقد نکاح به وکالت انجام شود مانند این که مرد به پدرش وکالت بدهد دختر مورد نظرش را به مهریه معین برای او عقد کند در این صورت وکالت در ازدواج می‌تواند همراه با وکالت در

۱. ماده ۱۰۷۸ قانون مدنی

۲. ماده ۱۰۸۰ همان قانون

- تعیین مهریه داده شود در این صورت باید میزان و مقدار مهریه یا اختیار تعیین آن به طور مطلق به وکیل بدهد.^۱
- با واقع شدن عقد، زن مالک مهریه خود می شود و می تواند هر طور که بخواهد از آن استفاده کرده یا از آن منتفع شود.
 - در ازدواج نمی توان مهریه را معلوم نکرد یا بدون مهریه عقد نمود ولی اگر چنین شد بعد از عقد مهر را به توافق معلوم می کنند و اگر قبل از تعیین مهر، رابطه زناشویی برقرار شد، زن استحقاق دریافت مهریه مانند زنان مثل خودش یا بستگانش را دارد.^۲
- در عقدنامه ها نحوه پرداخت مهریه معین می شود: الف) مهریه ممکن است عندالمطالبه باشد که به محض درخواست زن باید داده شود.^۳ در این نوع از پرداخت، تمام مهریه زن باید بعد از عقد ازدواج و نزدیکی بین زوجین، در صورتی که زن درخواست کند، به او داده شود. ولی مهریه زن در صورت عدم نزدیکی، نصف میزان مهریه تعیین شده است.^۴
- ب) مهریه می تواند مدت دار باشد^۵ البته در صورت موافقت زن

۱. ماده ۱۰۷۳ قانون مدنی

۲. ماده ۱۰۸۹ قانون مدنی

۳. ماده ۱۰۸۲ قانون مدنی

۴. ماده ۱۰۹۲ قانون مدنی

۵. ماده ۱۰۸۳ قانون مدنی

تمام مهریه زن می‌تواند به صورت قسطی در طول چند سال یا چند ماه پرداخت شود، یا قسمتی از مهریه بعد از عقد ازدواج و قسمتی از آن به طور قسطی در طول چند سال یا چند ماه مشخص پرداخته شود.

ج) اگر طرفین عندالاستطاعه بودن مهریه را انتخاب کنند: در این نوع از پرداخت، مهریه زن در صورتی پرداخت خواهد شد که مرد توان مالی داشته باشد. در این صورت نیز می‌توان بخشی از مهریه را نقد و قسمت دیگری را عندالاستطاعه قرار داد. معمولاً مهریه‌های سنگین و خارج از توان مالی شوهر را عندالاستطاعه انتخاب می‌کنند.

۲-۵. حق نفقه

الف) نفقه زوجه

نفقه زوجه مخارجی است که شوهر باید به همسر خود بپردازد. مبنای نفقه خانواده نه تنها مصلحت زن است؛ بلکه مصلحت مرد و کانون خانوادگی نیز در این است که زن از تلاش‌های اجباری خردکننده معاش معاف باشد.

مطابق قانون مدنی ایران نفقه عبارت است از: همه نیازهای متعارف و متناسب با وضعیت زن از قبیل: پوشاک، غذا، اثاث،

منزل، هزینه‌های درمانی و بهداشتی و خادم در صورت عادت یا احتیاج به واسطه نقصان یا مرضی؛^۱ همین‌که عقد ازدواج دائم به طور صحیح واقع شد، رابطه زوجیت، حقوق و تکالیف متقابل بین زن و مرد برقرار می‌شود.^۲ ولی اگر زن، بدون مانع مشروع، از ادای وظایف زوجیت امتناع کند و نیازهای مشروع جنسی شوهر را برآورده نسازد، مستحق نفقه نخواهد بود و نفقه ساقط می‌شود.^۳ بر این اساس هر ازدواج صحیحی لزوم پرداخت نفقه را به دنبال دارد.

در ضمن هرگاه شوهر علاوه بر زن، افراد دیگری مانند پدر و مادر را به حکم قانون تحت تکفل داشته و موظف به تأمین زندگی ایشان باشد و نتواند نفقه همه این افراد را بپردازد تأمین زندگی زن بر سایرین مقدم است.^۴

ب) نفقه اقارب

نفقه به معنی خرجی متعارف زوجه و فرزندان است. در بعضی از موارد، قانون‌گذار فرد را مکلف به پرداخت خرجی پدر و مادر نیز می‌کند. البته نفقه زن به نادر بودن زن بستگی ندارد ولی فرزند

۱. قانون مدنی ۱۱۰۷

۲. قانون مدنی ۱۱۰۲ و ۱۱۰۶

۳. قانون مدنی ۱۱۰۸

۴. قانون مدنی ۱۲۰۳

و والدین در صورتی مستحق نفقه هستند که ندار بوده و نتوانند به وسیله اشتغال معیشت خود را فراهم کنند.^۱ در صورتی که شوهر افرادی که با ضوابط فوق باید نفقه آن‌ها را بدهد متعدد باشند نفقه همسر یا زن مقدم بر دیگران است.^۲ و نفقه اولاد بر والدین مقدم است.^۳

۳-۵. حق مالکیت بر اموال و دارایی

به طور کلی زن مالک اموال و دارایی خود است و مستقلاً می‌تواند در دارایی خود، مانند درآمد، ارثیه و جهیزیه هر تصرفی که می‌خواهد بکند. همان‌طور که پیش‌تر بدان پرداخته شد، تهیه وسایل زندگی یا اثاث منزل در زمره نفقه زوجه است. اگرچه در عرف و فرهنگ عامه معمولاً خانواده دختر اقدام به تهیه جهیزیه و اسباب زندگی مشترک عروس و داماد می‌کنند.

• اگر زن با خود اثاث و وسایل زندگی یا همان جهیزیه (اثاث منزل) را با قصد استفاده در زندگی مشترک به خانه شوهر آورده شود شخص شوهر اجازه استفاده و انتفاع از آن‌ها را دارد ولی شوهر نمی‌تواند بدون رضایت زن آن‌ها را بفروشد یا منتقل کند.

۱. مواد ۱۱۹۵ و ۱۱۹۶ قانون مدنی

۲. ماده ۱۲۰۳ قانون مدنی

۳. ماده ۱۲۰۲ قانون مدنی

• بین جهیزیه و مهریه، از نظر حقوقی هیچ رابطه‌ای وجود ندارد.

تذکر: شاید پرسید حال اگر در زندگی مشترک به اختلاف نظر برخورد کردیم و به هیچ روشی به توافق نرسیدیم چه کنیم؟

اول) برای تحکیم روابط در خانواده و جلوگیری از تزلزل بنیان آن در موارد بروز اختلاف نظر بین زوجین، از راه‌کارهایی چون گفت‌وگوی متقابل، موعظه و مشاوره برای جلوگیری از ریشه‌دار شدن اختلاف بهره‌گرفته شود. توافق زن و شوهر در خانواده بیشتر از قانون اهمیت دارد.

دوم) به قانون مراجعه کنید و طبق آن عمل کنید.

سوم) از مشاوران حقوقی برای فهم درست قانون استفاده کنید.

چهارم) قبل از اختلاف و حتی در زمان ازدواج باهم توافق کنید اگر در موضوعی در طول زندگی با گفتگو به توافق نرسیدید و هیچ راه دیگری نداشتید به فرد مطمئن و دلسوز که هر دو نفر قبول دارید مراجعه و به راهنمایی و نظر او عمل کنید. ممکن است استاد، معلم، روحانی مسجد محل زندگی مشترک، دوست مشترک، پدر یا مادر یکی از طرفین را هر دو طرف قبول داشته باشید، حکمیت او را بپذیرید و به آن عمل کنید

پنجم) اگر هیچ راهی برای توافق وجود نداشت و رجوع به افراد اشاره شده بی‌فایده بود به جای درگیری، پرخاش و یا خدای نکرده

رفتارهای خشن به دادگستری مراجعه کنید. مراجعه به دادگاه به معنای پایان زندگی مشترک نیست چه بسا خانواده‌هایی که پس از رجوع به دادگاه به اشتباهات خود پی برده و موفق به صلح و سازش شوند. در دادگاه خانواده نیز از زن و شوهر می‌خواهند داور یا حکم خود را معرفی کنند تا به کمک آن‌ها اصلاح و سازش ممکن شود.^۱

بخش دوم: احکام خانواده

آموزش و فراگیری احکام عملی که در مراحل مختلف زندگی مورد نیاز است، نه تنها یک ضرورت بلکه وظیفه‌ای دینی است و تقلید افراد عادی (مکلفین غیرمجتهد) از مرجع تقلید واجب است.^۱ چه بسا ناآگاهی نسبت به برخی از مسائل شرعی و احکام فقهی پیامدهای جبران ناپذیری مانند باطل شدن عقد، حرام شدن ابدی زوجین، کسب درآمدهای حرام و ... دارد. لذا بر همگان لازم است احکام مورد نیاز خود را بیاموزند.

۱. روابط زناشویی

زنی که عقد دائم شده است، نباید بدون عذر شرعی از نزدیکی با شوهر اجتناب کند. زن و شوهر به هر شکلی که مایل باشند، می‌توانند از یکدیگر بهره ببرند، ولی شایسته است از کارهایی که با کرامت انسانی سازگار نیست، پرهیز کنند. دیدن فیلم‌های مستهجن بر همگان حرام است و زن و شوهر اگرچه در خلوت خود باشند نمی‌توانند به بهانه انجام عمل زناشویی، این‌گونه فیلم‌ها را ببینند.

۱. اگر زن از مجتهدی تقلید می‌کند و شوهر از مجتهدی دیگر تقلید می‌کند، بر هر کدام واجب است طبق فتوای مرجع خود عمل کنند.

۲. احکام جنابت

انسان به دو چیز جنب می‌شود: اول، آمیزش جنسی (دخول حتی اگرچه منی بیرون نیاید) و دوم، بیرون آمدن منی، چه در خواب باشد یا بیداری.

۲-۱. غسل جنابت

برای انجام غسل، ابتدا نیت کنید. بعد سر و گردن و سپس سمت راست بدن (دست راست و پای راست و نیم تنه سمت راست) و پس از آن سمت چپ بدن را می‌شوید.

۲-۲. محرمات جنُب

کارهای زیر بر جنب حرام است: گذاشتن چیزی در مسجد، رساندن جایی از بدن به خط قرآن و اسم خداوند، رفتن به مسجد الحرام و مسجد النبی، توقف در سایر مساجد و حرم امامان معصوم علیهم‌السلام (بنابر احتیاط واجب)، خواندن آیه‌های سجده واجب.

۳. هم‌بستری‌های غیرمجاز

چنانچه زن در ایام عادت ماهیانه باشد و زن و شوهر یا یکی از آنها در حال روزه واجب باشد و یا آمیزش برای زن ضرر داشته باشد و موجب عسر و حرج باشد، آمیزش جایز نیست. همچنین آمیزش از پشت کراهت شدید دارد و زن می‌تواند تمکین نکند. هر چند اگر

این آمیزش انجام پذیرد بر شوهر و زن هر دو غسل واجب می شود.

۳-۱. در حال حیض

در ایام عادت ماهیانه رابطه زناشویی از فرج حرام است و در صورت انجام چنین عملی، بنا بر احتیاط واجب باید کفاره بدهد. رابطه از پشت نیز کراهت شدید دارد.

اگر خانمی از خون عادت ماهیانه پاک شده، لیکن هنوز غسل به جا نیاورده است، می تواند با شوهرش نزدیکی کند.

۳-۲. در حال روزه واجب

اگر زوجین یا یکی از آن ها در حال روزه واجب باشد، نزدیکی حرام است و روزه را نیز باطل می کند.

اگر مردی زن خود را در ماه مبارک رمضان درحالی که روزه است، به آمیزش مجبور کند، علاوه بر اینکه فعلی حرام انجام داده، روزه اش نیز باطل است و کفاره نیز دارد. ولی روزه زن باطل نمی شود مگر آنکه زن نیز راضی شود.

۴. رابطه محرم و نامحرم

محرم کسی است که ازدواج با او حرام است و لازم نیست زن در مقابل آن ها حجاب خود را رعایت کند. محارم به سه دسته کلی تقسیم می شوند: محارم نسبی، محارم سببی و محارم رضاعی.

۴-۱. محارم نسبی

محارم پسران: مادر و مادربزرگ، هرچه بالا رود؛ دختر و دختر فرزند (نوه) هرچه پایین رود؛ خواهر؛ خواهرزاده (دخترخواهر)؛ برادرزاده (دختر برادر)؛ عمه (عمه خود و عمه پدر و مادر)؛ خاله (خاله خود و خاله پدر و مادر).

محارم دختران: پدر و پدربزرگ، هرچه بالا رود؛ پسر و پسر فرزند (نوه) هرچه پایین رود؛ برادر؛ خواهرزاده (پسر خواهر)؛ برادرزاده (پسر برادر)؛ عمو (عموی خود و عموی پدر و مادر)؛ دایی (دایی خود و دایی پدر و مادر).

۴-۲. محارم سببی

محارم مردان: همسر؛ مادر همسر و مادربزرگ او، هرچه بالا رود؛ دختر همسر هر چند دختر خودش نباشد (در صورتی که با آن زن آمیزش کرده باشد)؛ زن پدر (نامادری)؛ زن پسر (عروس)، (عروس بر پدرشوهر حتی بعد از طلاق نیز محرم است، ولی دختر عروس در صورتی که از مرد دیگری باشد، محرم نیست) لازم به تذکر است که خواهر زن، محرم نیست. همچنین خاله و عمه و نامادری زن نیز محرم نیستند.

محارم زنان: شوهر؛ پدرشوهر و پدربزرگ او و هرچه بالا رود؛ پسر

شوهر و نوه او؛ شوهر مادر به شرط آنکه باهم آمیزش کرده باشند؛ شوهر دختر (داماد).

باید توجه نمود که برادر، دایی و عموی شوهر، نامحرم هستند.

۳-۴. محارم رضاعی

منظور از محارم رضاعی افرادی هستند که با شیر خوردنِ کودک، میان آن‌ها رابطه محرمیت برقرار می‌شود. محرمیت رضاعی شرایطی دارد که در رساله‌های عملیه ذکر شده است. کسی که بخواهد به کودکی شیر بدهد باید احکام آن را فرا بگیرد.

۴-۴- احکام روابط با نامحرم

صحبت با نامحرم

در صحبت با نامحرم واجب است این شرایط رعایت شود:
اول: به قصد لذت نباشد.
دوم: با این صحبت به گناه آلوده نشوند.

نگاه به نامحرم

بر هر زن و مردی واجب است عورتین خود را به جز برای همسر شرعی خود پوشیده نگاه دارند؛ اما راجع به پوشاندن و متقابلاً نگاه کردن به سایر اندام‌های بدن، احکام زیر گفته شده است:

- نگاه کردن مرد به بدن زنان نامحرم و همچنین نگاه کردن به موی آنان، چه با شهوت باشد چه بدون آن، چه با بیم افتادن به حرام، چه بدون آن، حرام است و نگاه کردن به صورت آنان و دست هایشان تا مچ، اگر با شهوت یا بیم افتادن به حرام باشد، حرام است، ولی اگر بدون قصد لذت باشد مانعی ندارد.
- نگاه کردن آقایان به آلبوم عکس‌های خانوادگی که در آن عکس زنان فامیل بدون حجاب است، جایز نیست.
- نگاه کردن زن به بدن مرد نامحرم غیر از سروگردن و دست‌ها اگر به قصد لذت باشد، حرام است و به صورت او هم اگر قصد لذت باشد حرام است.
- هرکسی که نگاه کردن به او جایز نیست، تماس بدنی با او نیز جایز نیست.
- دست دادن به نامحرم جایز نیست ولو بدون قصد لذت باشد.

زینت و آرایش

زنان باید تمام بدن خود به جز صورت و دست‌ها تا مچ را از نامحرم بپوشانند و اگر گردی صورت و دست‌ها تا مچ پوشانده نشود، اشکالی ندارد.

برزن حرام است خود را برای نامحرم بیاراید و براو واجب است

آرایش خود را از نامحرم بیوشاند.

۵. خمس

خمس یک پنجم درآمدی است که از مصرف سالیانه باقی مانده است که در صورت هزینه نشدن در خرج های متعارف زندگی باید در پایان سال خمسی طبق شرایط تعیین شده به حاکم شرع یا نماینده ایشان به عنوان خمس مال پرداخت شود. در محاسبه و پرداخت خمس باید به نظر مرجع تقلید خودتان عمل کنید.

۶. احکام پیشگیری از بارداری

جلوگیری از بارداری با شرایط زیر اشکال ندارد:

۱. با رضایت زن و شوهر باشد؛
۲. سبب نازایی دائمی نشود؛
۳. این کار مستلزم فعل حرامی نباشد (مانند لمس یا نگاه حرام)؛
۴. ضرر جسمی قابل توجه نداشته باشد؛

۷. احکام سقط جنین

سقط جنین حرام است یعنی بعد از انعقاد نطفه، سقط آن جایز نیست مگر اینکه برای مادر ضرر و خطر جانی داشته باشد و دفع ضرر از او متوقف بر سقط جنین باشد که در این صورت می توان پیش از دمیده شدن روح در آن یعنی تا قبل از ۴ ماهگی آن را سقط کرد.

اگر تشخیص بیماری در جنین قطعی است و داشتن و نگه داشتن جنین فرزندی موجب حرج می‌باشد، در این صورت جایز است قبل از دمیده شدن روح، جنین را سقط کنند؛ ولی بنا بر احتیاط، دیه آن باید پرداخت شود.

اگر زن یا شوهر یا پزشک یا دیگری اقدام به سقط غیرمجاز جنین زن کنند مرتکب کار حرامی شده و گناه کبیره کرده‌اند علاوه بر آن اگر سقط پس از دمیده شدن روح در جنین یعنی بعد از چهارماهگی انجام شود باید دیه کامل یک انسان پرداخت شود و اگر قبل از چهارماهگی انجام پذیرد به تناسب مراحل جنینی، واجب است عامل سقط جنین، دیه را پرداخت نماید.

وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

جمهوری اسلامی ایران

وزارت کشور

شورای عالی انقلاب فرهنگی